

แนวทางการส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง
ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี
Guidelines for Enhancing the Potential of Coffee Farmers in
Highland Areas Pa Deng Sub-district and Huai Mae Phriang
Sub-district, Kaeng Krachan District, Phetchaburi Province.

ศศิวิมล กาหลง^{1*}, วิภาวณี เผือกบัวขาว¹

Sasivimol Kalongw¹, Wipavanee phueakbuakhako¹

¹สาขาวิชายุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

¹Strategy for Sustainable Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Phetchaburi Rajabhat University

*Corresponding Email :sasivimon.kal@mail.pbru.ac.th

Received: 13 March 2025; Revised: 15 May 2025; Accepted: 20 May 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทพื้นฐานของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ 2) เพื่อประเมินศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน เชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามและแบบประเมินศักยภาพกับกลุ่มตัวอย่างได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ ตำบลห้วยแม่เพรียงและตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 32 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสนทนากลุ่มกับเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ สถิติที่ใช้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพบริบทพื้นฐานของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกกาแฟแบบผสมผสาน ไม่ใช้สารเคมีในการดูแลรักษา สายพันธุ์กาแฟที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นสายพันธุ์โรบัสตา และมีวิธีการแปรรูปเมล็ดกาแฟด้วยกระบวนการ Dry Process 2) ผลการประเมินศักยภาพของเกษตรกร เรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านความรู้ในการผลิตกาแฟของเกษตรกร รองลงมาด้านการบริหารจัดการ และด้านการบริหารจัดการทางการเงินและงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ในการผลิต ตามลำดับ และ 3) แนวทางการส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง พบว่า 1) ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ ตามองค์ประกอบการบริหารจัดการ ได้แก่ ด้านความรู้ในการผลิตกาแฟ ด้านการ

บริหารจัดการทางการเงินและงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ในการผลิต ด้านการบริหารจัดการ 2) ควรมีการเยี่ยมชม พบปะเกษตรกรเพื่อ ติดตาม แลกเปลี่ยน ผลลัพธ์ของการถ่ายทอดความรู้ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางการแก้ไขและพัฒนา 3) ควรมีการสนับสนุน เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพของเกษตรกร 4) ควรมีการติดตาม และประเมินผลลัพธ์ เพื่อหาแนวทางการแก้ไขและพัฒนา และ 5) ควรมีการจัดการข้อมูลเพื่อการวางแผนการผลิตและการจัดจำหน่าย รวมถึงเพื่อการบริหารจัดการในลักษณะกลุ่มผู้ประกอบการผลิตกาแฟ

คำสำคัญ : การส่งเสริมศักยภาพ,การปลูกกาแฟ, พื้นที่สูง

Abstract

This study aims to explore the fundamental context of coffee farmers, assess their potential, and propose strategies to enhance their capabilities. A mixed-methods approach was employed, combining quantitative and qualitative research methods. The study involved 32 coffee farmers from Huai Mae Priang and Pa Deng subdistricts in Kaeng Krachan District, Phetchaburi Province. Data collection was conducted through questionnaires, potential assessments, and focus group discussions. Statistical analysis included percentage calculations, mean values, and content analysis.

The findings revealed that: (1) most coffee farmers practiced integrated farming on highland areas and refrained from using chemical substances. The majority cultivated Robusta coffee varieties and used the Dry Process method for coffee bean processing. (2) The farmers' potential, ranked from highest to lowest, included knowledge of coffee production, general management skills, financial and budgeting management, and availability of production materials and facilities. (3) The recommended strategies to enhance the potential of highland coffee farmers included: (1) developing knowledge and understanding across key management components—namely, coffee production, financial and budgeting management, equipment and facility readiness, and overall management; (2) conducting regular visits and farmer engagement to follow up on knowledge transfer outcomes and to identify and address issues; (3) providing support to improve efficiency and potential;

(4) monitoring and evaluating outcomes for continuous improvement; and (5) managing data for production planning, distribution, and cooperative enterprise development.

Keywords: Potential Coffee Farming Highland

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ให้ความสำคัญกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนทุกกลุ่ม และส่งต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ดีไปยังคนรุ่นต่อไป ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคการเกษตรใน 5 รูปแบบดังนี้ (1) เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น โดยการนำอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การเกษตร (2) เกษตรปลอดภัย คือการมุ่งเน้นพัฒนาสินค้าเกษตรให้ได้มาตรฐานความปลอดภัยในระดับสากล (3) เกษตรชีวภาพ เป็นการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ภาคการเกษตร (4) เกษตรแปรรูป โดยการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาพัฒนาต่อยอดสินค้าเกษตรขั้นต้นให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูง และ (5) เกษตรอัจฉริยะ โดยการนำเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ในการผลิตเพื่อเพิ่มคุณภาพของผลผลิตและปริมาณผลผลิตต่อพื้นที่และรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งการพัฒนาภาคการเกษตรในทั้ง 5 รูปแบบจะช่วยสร้างและส่งเสริมความเข้มแข็งของภาคการเกษตรในระยะยาว ทั้งในมิติของการยกระดับประสิทธิภาพ และการสร้างมูลค่าเพิ่ม [1]

กาแฟ เป็นเครื่องดื่มที่ได้รับความนิยมแพร่หลายไปทั่วโลก โดยประชาชนนิยมบริโภคในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ปริมาณความต้องการใช้กาแฟของโลกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคนทั่วโลกดื่มกาแฟ 2,250 ล้านแก้วต่อวัน โดยมีกว่า 1,000 ล้านคนที่ดื่มกาแฟทุกวัน ซึ่งมูลค่าตลาดกาแฟโลก ปี 2022 สูงถึง 433,600 ล้านดอลลาร์ และอัตราการเติบโต ปี 2022-2025 มีถึง +7.64% ต่อปี [2] กาแฟ ถือเป็นหนึ่งในพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยในประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกกาแฟ จำนวน 242,465 ไร่ คิดเป็นผลผลิต จำนวน 18,688 ตัน พื้นที่ปลูกกาแฟอยู่ในภาคเหนือมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ โดยพื้นที่เพาะปลูกกาแฟและผลผลิตลดลงอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2561-2565 [2] โดยสายพันธุ์กาแฟที่ปลูกในประเทศไทยมี 2 สายพันธุ์ ได้แก่สายพันธุ์โรบัสต้า ปลูกมากในภาคใต้ จังหวัดที่มีการปลูกมากที่สุด คือ ชุมพร ระนอง และประจวบคีรีขันธ์ และสายพันธุ์อาราบิก้า ปลูกมากใน

ภาคเหนือ จังหวัดที่ปลูกมากที่สุด คือ เชียงราย เชียงใหม่ และน่าน สำหรับราคาเมล็ดกาแฟดิบที่เกษตรกรขายได้ ไร่สดอยู่ที่ 66.63 บาทต่อกิโลกรัม และอาราบิก้าอยู่ที่ 142.30 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่ความต้องการกาแฟมีประมาณ 89,208 ตัน โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2564 ร้อยละ 2.89 เนื่องจากความต้องการของโรงงานแปรรูปเพิ่มขึ้น ทั้งเพื่อการบริโภคภายในประเทศและเพื่อการส่งออก ตลาดส่งออกที่สำคัญ 5 อันดับแรก คือ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา กัมพูชา แคนาดา และเยอรมนี [3] อย่างไรก็ตาม การปลูกกาแฟในประเทศไทยยังเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น ภาวะการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ การใช้สารเคมีที่ไม่เหมาะสม การขาดความรู้ในการดูแลรักษาพืชผล และการเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางการเกษตรที่มีคุณภาพ ปัญหาดังกล่าวมีผลต่อผลผลิตกาแฟ และความยั่งยืนของการปลูกกาแฟในระยะยาว

จังหวัดเพชรบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งในภูมิภาคตะวันตก มีภูมิประเทศที่หลากหลาย โดยทิศตะวันตกติดกับทะเลอ่าวไทย และทิศตะวันตกเป็นแนวเขตเทือกเขาตะนาวศรีติดต่อกับประเทศพม่า ได้แก่พื้นที่อำเภอแก่งกระจาน และหนองหญ้าปล้อง ด้วยสภาพภูมิประเทศที่ตั้งอยู่บนแนวเทือกเขาตะนาวศรีซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่ต่ำกว่า 450 เมตร จึงมีความเหมาะสมกับการปลูกกาแฟ การปลูกกาแฟในจังหวัดเพชรบุรีเริ่มปลูกกาแฟตั้งแต่ปีใดยังไม่มีข้อมูลแน่ชัด แต่จากการสำรวจข้อมูลพื้นที่พบว่า มีผลผลิตจากการปลูกกาแฟตั้งแต่ปี 2563 ในเขตพื้นที่สูง ได้แก่ อำเภอแก่งกระจาน ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำเพชรบุรี จึงคาดคะเนว่าน่าจะมีการปลูกกาแฟมาก่อนปี 2560 จึงสามารถให้ผลผลิตกาแฟได้ โดยสายพันธุ์กาแฟที่พบมากและนิยมปลูกในพื้นที่ได้แก่ สายพันธุ์โรบัสต้า วิธีการปลูกคือผสมกับพืชไร่ชนิดอื่นๆ ตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมาได้พบว่า มีเกษตรกรในพื้นที่อำเภอแก่งกระจานนิยมปลูกกาแฟเพิ่มมากขึ้น มีทั้งการปลูกร่วมกับพืชชนิดอื่นและปลูกแบบเชิงเดี่ยว และจำหน่ายในลักษณะของรายย่อย และยังประสบปัญหาและขาดองค์ความรู้ในการผลิตกาแฟ เช่น โรคพืช ผลผลิตลดลง ผลผลิตเป็นเชื้อรา ส่งผลให้ผลผลิตบางส่วนยังไม่ได้คุณภาพตามมาตรฐานของผู้ซื้อ ไม่สามารถต่อรองราคาผลผลิตได้ จากความนิยมของผู้บริโภค ความต้องการของตลาดที่ยังมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการปลูกกาแฟ จึงเป็นข้อสังเกตว่าแนวโน้มการปลูกกาแฟ และผลผลิตกาแฟในจังหวัดเพชรบุรีจะมีปริมาณเพิ่มขึ้น

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัย มีความสนใจในการศึกษาวิจัย แนวทางการส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรที่สามารถเพิ่มผลผลิตอย่างมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบทพื้นฐานของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อประเมินศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง การส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร [4] พัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรขึ้นโดยนำระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training & Visit System : T & V System) และการดำเนินการต่าง ๆ ที่ผ่านมามานำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้ทำงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบส่งเสริมการเกษตรที่ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงใหม่นี้ยังคงยึดแนวทางของ T & V System โดยประกอบไปด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การถ่ายทอดความรู้ (Training) 2) การเยี่ยมเยียน (Visiting) 3) การสนับสนุน (Supporting) 4) การนิเทศงาน (Supervision) 5) การจัดการข้อมูล (Data management)

ศักยภาพ หรือ สมรรถนะ (competency) หมายถึง คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลนั้น ๆ สามารถปฏิบัติงานได้ผลโดดเด่นกว่าคนอื่น โดยบุคคลนั้นแสดงออกทางคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเทคนิควิธีที่ดีกว่าคนอื่น ๆ ความสามารถเหล่านี้ได้มาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ การฝึกฝนและการปฏิบัติงานเป็นนิสัยที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์

แนวคิดการบริหารจัดการโดยหลัก 4Ms ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้ในการบริหารจัดการโดยทั่วไป ประกอบด้วย ทรัพยากรบุคคล (Man) เงินหรืองบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินการ (Material) และการบริหารจัดการ (Management) สามารถเรียกว่าหลักการบริหารงาน 4M ก็ได้ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหาร หากไม่มีการสนับสนุนทั้ง 4 ด้านอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็อาจจะทำให้งานไม่ประสบผลสำเร็จได้อย่างสูงสุด

องค์ประกอบ 4Ms กับการเชื่อมโยงกับ Competency

Man Competency สมรรถนะของบุคคล คือหัวใจหลักของ "Man" โดยเฉพาะด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ และเจตคติ ซึ่งจำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานให้เกิดผลลัพธ์ที่มีคุณภาพ เช่น ความสามารถของเกษตรกรในการผลิตหรือจัดการกาแฟ

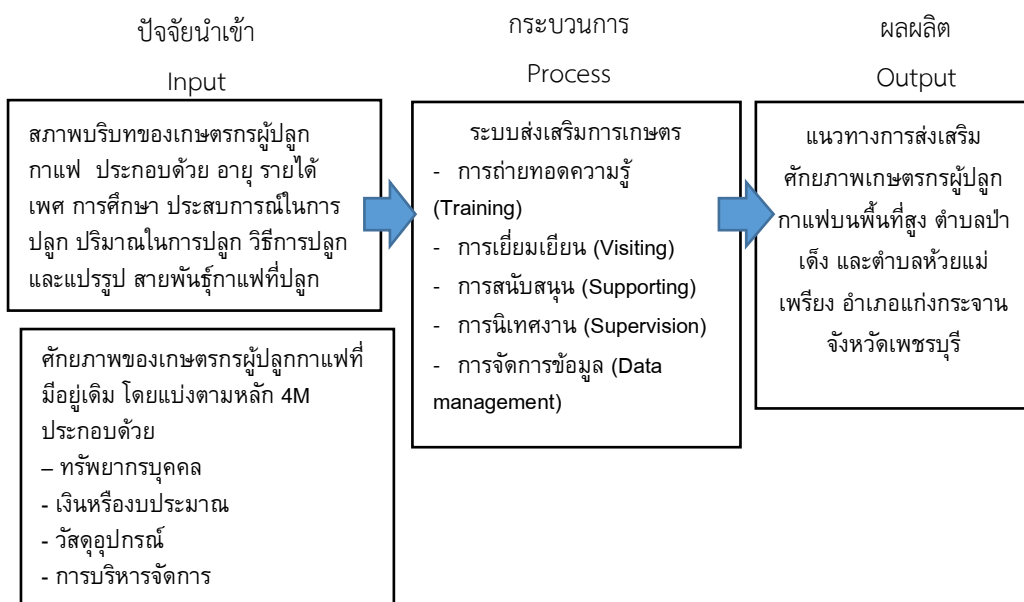
Money Competency ในด้านการบริหารจัดการทางการเงินและงบประมาณ เป็นส่วนหนึ่งของสมรรถนะที่แสดงถึงความสามารถในการวางแผน ควบคุม และใช้เงินทุนอย่างมีประสิทธิภาพ

Material สมรรถนะในด้านการใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยี แสดงถึงความสามารถในการเลือกใช้และดูแลทรัพยากรเพื่อเพิ่มผลผลิต เช่น การเลือกเครื่องแปรรูปกาแฟที่เหมาะสม

Management Competency ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง ความสามารถในการวางแผน ควบคุม ทบทวน และพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ อย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงมนุษย์ เงิน และ วัสดุให้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปคือ การพัฒนา “สมรรถนะ” ของบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย คือการยกระดับคุณภาพในทุกมิติของ 4M โดยเฉพาะในภาคเกษตรหรือภาคผลิตขนาดย่อม การส่งเสริมศักยภาพจึงต้องครอบคลุมทั้งเรื่องของคน ทุน วัสดุ และระบบการจัดการ เพื่อให้เกิดความสามารถในการแข่งขัน ความยั่งยืน และการพึ่งพาตนเอง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษานี้ คือ เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 32 คน โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เนื่องจากยังไม่มีการจัดเก็บและบันทึกฐานข้อมูลผู้ปลูกกาแฟในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเองจากการลงพื้นที่สำรวจและจัดเก็บข้อมูลผู้ปลูกกาแฟ

การเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วย

1) เก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อศึกษาสภาพบริบทพื้นฐานของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี สภาพบริบทของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ ประกอบด้วย อายุ รายได้ เพศ การศึกษา ประสบการณ์ในการปลูก ปริมาณในการปลูก วิธีการปลูกและแปรรูป สายพันธุ์กาแฟที่ปลูก

2) เก็บข้อมูลจากแบบประเมิน (Survey) เพื่อประเมินศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ที่มีอยู่เดิม โดยแบ่งการประเมินออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านคนหรือเกษตรกร (Man) ด้านงบประมาณ (Money) ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) และด้านบริหารจัดการ (Management)

3) เก็บข้อมูลจากการการจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อสำรวจความต้องการในการส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี เพื่อเป็นข้อมูลประกอบกันกับข้อ 1 และ 2

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลจากแบบสอบถามสภาพบริบทของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ ใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ประกอบด้วย อายุ รายได้ เพศ การศึกษา ประสบการณ์ในการปลูก ปริมาณในการปลูก วิธีการปลูกและแปรรูป สายพันธุ์กาแฟที่ปลูก นำมาแสดงผลโดยสถิติที่ใช้คือ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage)

2) ข้อมูลจากแบบประเมินศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลตามแบบประเมิน ข้อคำถามแยกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านคนหรือเกษตรกร (Man) ด้านงบประมาณ (Money) ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) และด้านบริหารจัดการ (Management) โดยในแต่ละข้อคำถามเลือกตอบข้อใช่ หรือไม่ใช่ จำนวนผู้ตอบ 32 คน หรือจำนวน 32 คะแนน แสดงผลในรูปแบบตาราง โดยค่าสถิติที่ใช้คือความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) โดยเทียบผลคะแนนแต่ละข้อให้เป็นค่าร้อยละด้วยสูตรดังนี้

$$\text{ร้อยละของศักยภาพของเกษตรกร} = \frac{(\text{จำนวนข้อที่ตอบถูก/ใช่}) \times 100}{32 \text{ คน}}$$

การแบ่งเกณฑ์จากร้อยละของศักยภาพเกษตรกร

ร้อยละ 80 ขึ้นไป	แปลความหมาย	มีศักยภาพมากที่สุด
ร้อยละ 70 – 79	แปลความหมาย	มีศักยภาพมาก
ร้อยละ 60 – 69	แปลความหมาย	มีศักยภาพปานกลาง
ร้อยละ 50 – 59	แปลความหมาย	มีศักยภาพน้อย
ต่ำกว่าร้อยละ 50	แปลความหมาย	มีศักยภาพน้อยที่สุด

3) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยนำข้อมูลจากการจัดบันทึกมาจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) ให้เป็นหมวดหมู่แยกประเด็นตามแนวคิดส่งเสริมการเกษตร ตามแนวทางของ T & V System ซึ่งประกอบไปด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การถ่ายทอดความรู้ (Training) 2) การเยี่ยมเยียน (Visiting) 3) การสนับสนุน (Supporting) 4) การนิเทศงาน (Supervision) 5) การจัดการข้อมูล (Data management) เชื่อมโยงบริหารจัดการตามหลัก 4M นำมาประกอบกับข้อมูลในข้อ 1 และ 2 เสนอเป็นแนวทางส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าเต็งและตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

ผลการวิจัย

1) ผลการศึกษาสภาพบริบทพื้นฐานของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 32 คน พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟส่วนใหญ่มีอายุ 51 ปี ขึ้นไป มีรายได้เฉลี่ย/เดือน ต่ำกว่า 3,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพ เกษตรกร มีประสบการณ์การปลูกกาแฟ 10 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยมีปริมาณการปลูกกาแฟที่ปลูกโดยเฉลี่ย/ครอบครัว น้อยกว่า 50 ต้น ใน ส่วนใหญ่ยังไม่มีผลผลิตและรายได้ในการจำหน่ายในรอบปี 2566 ระบบการปลูกกาแฟ เป็นการปลูกแบบผสมผสานกับพืชชนิดอื่น และไม่ใช้สารเคมีในการดูแลรักษา สายพันธุ์กาแฟที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นสายพันธุ์โรบัสตา วิธีการแปรรูปเมล็ดกาแฟ (Coffee Processing) ส่วนมากใช้กระบวนการ Dry Process

2) ผลการประเมินศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยมีการประเมินศักยภาพแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ตามองค์ประกอบของการบริหารจัดการ 4M มีผลการประเมินแต่ละด้านเรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ ระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านความรู้ในการผลิตกาแฟของเกษตรกร (MAN) (ร้อยละ 65.38) ระดับน้อย ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ (Management) (ร้อยละ 51.92) ระดับน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการทางการเงินและงบประมาณ

(Money)(ร้อยละ45.32) และ ด้านวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ในการผลิต (Material) (ร้อยละ 42.71) โดยมีผลการประเมินในแต่ละด้านแยกตามประเด็นย่อย ดังนี้

ด้านความรู้ในการผลิตกาแฟของเกษตรกร (MAN) มีศักยภาพโดยรวมอยู่ที่คะแนน 65.38 อยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อพิจารณาศักยภาพ ด้านความรู้ในการผลิตกาแฟของเกษตรกร ราย ประเด็น จำนวน 4 ประเด็น ประเด็นที่มีผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความรู้ ความ ทักษะในการเก็บเกี่ยว และแปรรูป (ร้อยละ 75.00) ความรู้ ทักษะในการปลูกกาแฟ (ร้อยละ 71.09) ระดับปานกลาง ได้แก่ ความรู้ ทักษะ ในการเพาะเมล็ดกาแฟขยายพันธุ์ (ร้อยละ 63.54) และระดับน้อย ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับโรคและแมลงศัตรูที่สำคัญของกาแฟ (ร้อยละ 50)

ด้านการบริหารจัดการทางการเงินและงบประมาณ (Money) มีศักยภาพโดยรวมอยู่ที่คะแนน 45.32 อยู่ในระดับน้อยที่สุด โดยเมื่อพิจารณาศักยภาพ ด้านการบริหารจัดการทางการเงิน และงบประมาณ รายประเด็น จำนวน 4 ประเด็น ประเด็นที่มีผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับ น้อย ได้แก่ รายได้จากการจำหน่ายผลผลิต (ร้อยละ 50.00) หนี้สิน,เงินกู้หรือแหล่งทุน (ร้อยละ 50.00) การออมและการลงทุน (ร้อยละ (50.00) และ ระดับน้อยที่สุด ได้แก่ ต้นทุน/กำไร (ร้อยละ 31.25)

ด้านวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ในการผลิต (Material) มีศักยภาพโดยรวมอยู่ที่คะแนน 42.71 อยู่ในระดับน้อยที่สุด โดยเมื่อพิจารณาศักยภาพ ด้านวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ในการผลิต (Material) รายประเด็น จำนวน 3 ประเด็น ประเด็นที่มีผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับ ปานกลาง ได้แก่ เครื่องมืออุปกรณ์และสถานที่ในการจัดเก็บรักษาผลผลิตกาแฟ (ร้อยละ 65.63) ระดับน้อยที่สุด ได้แก่ เครื่องมืออุปกรณ์และสถานที่ในการแปรรูปกาแฟ (ร้อยละ 32.29) และ อุปกรณ์เครื่องมือการเกษตรสำหรับปฏิบัติงานในแปลง (ร้อยละ 30.21)

ด้านการบริหารจัดการ (Management)มีศักยภาพโดยรวมอยู่ที่คะแนน 51.92 อยู่ใน ระดับน้อย โดยเมื่อพิจารณาศักยภาพ ด้านการบริหารจัดการ (Management)รายประเด็น จำนวน 4 ประเด็น ประเด็นที่มีผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การวางแผนการผลิต (ร้อยละ 79.17) ระดับปานกลาง ได้แก่ การจัดการบุคลากร (ร้อยละ 64.84) ระดับน้อยที่สุด ได้แก่ การ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาตามโมเดลเศรษฐกิจแบบ BCG (ร้อยละ 38.54) และ การตลาดและการบัญชี (ร้อยละ 20.83)

3) เสนอแนวทางการส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง จังหวัดเพชรบุรี โดยเป็นไปตามขั้นตอนของระบบส่งเสริมการเกษตร ควบคู่กับการบริหารจัดการตามหลัก 4M ดังนี้

แนวทางการส่งเสริม ตามระบบส่งเสริม การเกษตร ควบคู่กับ การบริหารจัดการ ตามหลัก 4M	ด้านความรู้ใน การผลิตกาแฟ ของเกษตรกร (MAN)	ด้านการบริหาร จัดการทางการเงิน และงบประมาณ (Money)	ด้านวัสดุ อุปกรณ์และ สถานที่ในการ ผลิต (Material)	ด้านการบริหาร จัดการ (Management)
1) การถ่ายทอด ความรู้ (Training) ควรมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ แก่ เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ	ควรมีการสร้าง ความรู้ ความ เข้าใจ เรื่อง การ เพาะเมล็ดกาแฟ เพื่อการ ขยายพันธุ์ และ ความรู้เกี่ยวกับ โรคและแมลง ศัตรูที่สำคัญของ กาแฟ เนื่องจาก ทั้ง 2 เรื่องมีผล การประเินอยู่ ในระดับปาน กลาง และระดับ น้อย ซึ่งทั้ง 2 เรื่องนี้ส่งผลต่อ ต้นทุนกาแฟมี ความแข็งแรง และมีผลผลิตที่มี คุณภาพ	ควรมีการสร้าง ความรู้และความ เข้าใจ ในการ คำนวณต้นทุนการ ผลิตกาแฟ ใน กระบวนการผลิต กาแฟที่แตกต่างกัน ในแต่ละวิธีเพื่อการ กำหนดราคาขายที่มี ความเหมาะสม การ จัดบันทึก หรือ จัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย และ สรุปผล ประกอบการ ประจำปี ทั้งนี้การ ส่งเสริมในด้านนี้ ควรส่งเสริมโดย ภาพรวมแบบกลุ่ม เพื่อกำหนด ราคาและมาตรฐาน การผลิตและ คุณภาพของเมล็ด กาแฟร่วมกันเพื่อ เป็นการเพิ่มโอกาส ในการต่อรองราคา ผลผลิตกับการขาย ส่ง	ควรมีการให้ ความรู้ และฝึก ทักษะการใช้ อุปกรณ์ที่มีความ จำเป็นใน กระบวนการ ผลิตกาแฟเพื่อให้ ได้รับผลผลิตที่มี คุณภาพ	ควรมีการสร้างความรู้ และความเข้าใจ การ จัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาตาม โมเดลเศรษฐกิจแบบ BCG เพื่อความยั่งยืน การใช้ประโยชน์สูงสุด ของป่า3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง โดยมุ่งเน้นการใช้วัสดุ เหลือทิ้งจาก กระบวนการผลิตมา ใช้ประโยชน์อย่าง สูงสุดและมีวิธีการ จัดการที่ไม่ส่งผล กระทบต่อ สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็น พื้นที่ป่าต้นน้ำ เช่น การทำปุ๋ยหมักจาก เปลือกผลกาแฟที่ผ่าน ขั้นตอนแล้ว
2) การเยี่ยมเยียน (Visiting)	ควรมีการเยี่ยม เยียน เพื่อ	-	-	-

แนวทางการส่งเสริม ตามระบบส่งเสริม การเกษตร ควบคู่กับ การบริหารจัดการ ตามหลัก 4M	ด้านความรู้ใน การผลิตกาแฟ ของเกษตรกร (MAN)	ด้านการบริหาร จัดการทางการเงิน และงบประมาณ (Money)	ด้านวัสดุ อุปกรณ์และ สถานที่ในการ ผลิต (Material)	ด้านการบริหาร จัดการ (Management)
ควรมีการพบปะ เกษตรกรเพื่อ ติดตามแลกเปลี่ยน ผลลัพธ์ของการ ถ่ายทอดความรู้ ปัญหาและอุปสรรคที่ เกิดขึ้น เพื่อหาแนว ทางการแก้ไขและ พัฒนา	ประเมินความรู้ และทักษะในการ ผลิตกาแฟ การ เปรียบเทียบ ผลผลิตหลังจาก การถ่ายทอด ความรู้			
3) การสนับสนุน (Supporting) ควรมีการสนับสนุน เพื่อการเพิ่ม ประสิทธิภาพและ ศักยภาพของ เกษตรกร	ควรสนับสนุน การพัฒนา ตนเองของ เกษตรกรเพื่อให้ ขีดความสามารถ ในการแข่งขัน เช่น การ สนับสนุน การศึกษาดูงาน การแปรรูป กาแฟเพื่อเชิง พาณิชย์	ควรมีการสนับสนุน งบประมาณในการ จัดตั้งกลุ่ม ลงทุน ในเครื่องมือ อุปกรณ์ และการ เข้าถึงแหล่งเงินทุน เพื่อการประกอบ อาชีพ เนื่องจาก กลุ่มชาติพันธุ์ไม่ สามารถเข้าถึง แหล่งเงินกู้ต่างๆ รายบุคคลได้จาก ข้อจำกัดต่างๆ	ควรมีการ สนับสนุน เครื่องมืออุปกรณ์ ที่มีความจำเป็นใน การผลิตและแปร รูปกาแฟ รวมถึง โรงผลิตขนาดเล็ก ในลักษณะกลุ่ม วิสาหกิจ มี เทคโนโลยีและ นวัตกรรมที่ช่วย แก้ไขปัญหาในการ ลดความชื้นของ เมล็ดกาแฟเพื่อ แก้ไขปัญหาเชื้อรา และเมล็ดแตกหัก จากการสีเมล็ด กาแฟ โดย ส่งเสริมในรูปแบบ ของการรวมกลุ่ม เพื่อการใช้	ควรมีการสนับสนุน โครงการอื่นๆ ที่ ดำเนินการในพื้นที่ที่ เกี่ยวเนื่องในการสร้าง ความสมดุลและ เกื้อกูลแก่กลุ่ม เกษตรกร เช่น การ ส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจ การท่องเที่ยวเพื่อการ ช่องทางการจัด จำหน่ายผลผลิต กาแฟ

แนวทางการส่งเสริม ตามระบบส่งเสริม การเกษตร ควบคู่กับ การบริหารจัดการ ตามหลัก 4M	ด้านความรู้ใน การผลิตกาแฟ ของเกษตรกร (MAN)	ด้านการบริหาร จัดการทางการเงิน และงบประมาณ (Money)	ด้านวัสดุ อุปกรณ์และ สถานที่ในการ ผลิต (Material)	ด้านการบริหาร จัดการ (Management)
			ประโยชน์และ บำรุงรักษาร่วมกัน	
4) การนิเทศงาน (Supervision) ควรมีการติดตาม และประเมินผล เพื่อหาแนวทาง แก้ไขและพัฒนา	ควรมีการติดตาม และประเมินผล ผลลัพธ์ การ เปรียบเทียบ ผลผลิตหลังจาก การถ่ายทอด ความรู้เรื่องการ ผลิตกาแฟ	ควรมีการติดตาม และประเมินผล ผลลัพธ์ การส่งเสริม การเข้าถึงแหล่ง เงินทุน การบริหาร จัดการงบประมาณ	ควรมีการติดตาม และประเมินผล ผลลัพธ์ การ เปรียบเทียบ ผลผลิตหลังจาก การถ่ายทอด ความรู้ และ ทักษะ ในการใช้ เครื่องมือและ อุปกรณ์รวมถึง เทคโนโลยีต่างๆ	-
5) การจัดการข้อมูล (Data management) ควรมีการจัดการ ข้อมูลเพื่อการวางแผน การผลิตและการ จัดจำหน่าย รวมถึง เพื่อการบริหาร จัดการในลักษณะ กลุ่มผู้ประกอบการ ผลิตกาแฟ	ควรมีการจัดการ ข้อมูล โดย บันทึกผลผลิตในแต่ละ กระบวนการ ผลิตกาแฟด้วย วิธีการที่แตกต่าง กันเพื่อการ เปรียบเทียบ ผลผลิตและหา วิธีการที่มีความ เหมาะสมกับ บริบทพื้นที่ที่ คุ้มค่าที่สุด	ควรมีการจัดการ ข้อมูล ด้านการ บัญชี รายรับ- รายจ่าย การ จำหน่ายผลผลิต กาแฟในลักษณะ กลุ่ม รวมถึงต้นทุน การผลิตกาแฟใน ระดับครัวเรือนและ ระดับกลุ่ม เพื่อ การพัฒนาวิธีการ แปรรูปกาแฟใน วิธีอื่นๆ ตามความต้องการ ของผู้บริโภค	-	ควรมีการจัดทำข้อมูล ความสามารถสูงสุด ในการเก็บเกี่ยวและ แปรรูปกาแฟของ เกษตรกรรายย่อย เพื่อนำข้อมูลมาวางแผน การแปรรูป การ จัดจำหน่ายและการ ประชาสัมพันธ์สินค้า และผลิตภัณฑ์ และ การทำข้อตกลงซื้อขาย กับพ่อค้าคนกลาง เพื่อขายส่ง รวมถึง การจัดทำสต็อกสินค้า

อภิปรายผล

1) ผลการศึกษาสภาพบริบทพื้นฐานของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าแดง และตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี พบว่า เกษตรส่วนใหญ่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป ซึ่งมีรายได้เฉลี่ย/เดือน ต่ำกว่า 3,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพ เกษตรกรเป็นหลัก มีประสบการณ์การปลูกกาแฟมากกว่า 10 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นรายย่อยโดยปลูกน้อยกว่า 50 ต้น ในปี 2566 เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่มีผลผลิตในรอบปีและยังไม่มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตกาแฟ ระบบการปลูกกาแฟเป็นการปลูกแบบผสมผสานต่างระดับโดยมีการปลูกกาแฟผสมกับพืชชนิดอื่นๆ และไม่ใช้สารเคมีในการดูแลรักษา สายพันธุ์กาแฟที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นสายพันธุ์โรบัสตา และมีวิธีการแปรรูปเมล็ดกาแฟ (Coffee Processing) ด้วยกระบวนการ Dry Process แนวทางการปลูกกาแฟแบบผสมผสานที่พบในการศึกษานี้สอดคล้องกับงานของ พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี และคณะ [5] ซึ่งได้ศึกษาในชุมชนบ้านขุนแม่หยอด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การปลูกกาแฟแบบ Shade-Grown Coffee หรือการปลูกกาแฟได้ร่มเงาของไม้ยืนต้น เป็นวิธีการที่ช่วยยกระดับคุณภาพผลผลิตในระยะยาว และส่งเสริมความสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งเป็นแนวทางที่เอื้อต่อความยั่งยืนในด้านการผลิตและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังพบว่าแนวทางการจัดการแบบอนุรักษ์ เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ Karningsih, D., Nurhayati, R., & Putri, E [6] ในชุมชนบ้านผาหมี จังหวัดเชียงราย ซึ่งระบุว่าเกษตรกรมีการใส่ปุ๋ยเพียงปีละ 1 ครั้ง อาศัยน้ำฝนโดยไม่มีระบบชลประทาน และส่วนใหญ่ไม่มีการตัดแต่งกิ่ง จึงทำให้เกิดปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืช เช่น มอด และเพลี้ย โดยเฉพาะในระบบการปลูกที่ขาดการดูแลรักษาอย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่คล้ายคลึงกันกับพื้นที่ศึกษานี้ ผลการศึกษานี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการจัดการแปลงปลูกกาแฟแบบยั่งยืน และสนับสนุนแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ป่าต้นน้ำ รวมถึงการให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ และการส่งเสริมความรู้ด้านการจัดการศัตรูพืชโดยไม่พึ่งพาสารเคมี

2) ผลการประเมินศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ตำบลป่าแดงและตำบลห้วยแม่เพรียง จังหวัดเพชรบุรีแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในด้านศักยภาพตามองค์ประกอบของหลักการบริหารจัดการ 4M (Man, Management, Money, Material) โดยผลการประเมินเรียงลำดับจากมากไปน้อย พบว่า เกษตรกรมีศักยภาพในระดับปานกลางในด้าน Man หรือด้านความรู้และทักษะในการผลิตกาแฟ ขณะที่ด้าน Management, Money และ Material ยังอยู่ในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด ซึ่งสะท้อนถึงจุดแข็งและจุดอ่อนในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ในมิติของ Man เกษตรกรมีทักษะที่ดีในกระบวนการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปเมล็ดกาแฟ รวมถึงการปลูกกาแฟ ซึ่งแสดงถึงศักยภาพเชิงประสบการณ์ที่สะสมมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตาม ยังขาดความรู้เฉพาะ

ทางในเรื่องการเพาะเมล็ดพันธุ์และการจัดการศัตรูพืช ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนที่ควรเร่งแก้ไขผ่านกระบวนการฝึกอบรมและสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยะนุช สันันตา และคณะ [7] ที่พบว่าการจัดการความรู้ในชุมชนบ้านสันเจริญ จังหวัดน่าน มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของเกษตรกรผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรสามารถพัฒนาคุณภาพกาแฟและกระบวนการผลิตได้อย่างยั่งยืน ในด้านการบริหารจัดการ (Management) การจัดการทางการเงินและงบประมาณ (Money) และด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของเกษตรกรในเรื่องการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร และการเข้าถึงเครื่องมือการผลิตอย่างเพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับงานของพระมหาวิโรศักดิ์ สุรเมธี, วีรยุทธ ลิ้มปะพันธุ์ และคณะ [5] ที่ศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟในจังหวัดเชียงใหม่ โดยพบว่า การส่งเสริมควมมีลำดับขั้นพัฒนาจากพื้นฐานไปสู่ระดับสูงขึ้น พร้อมทั้งสนับสนุนผ่านกลไกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เกษตรกรมีศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ผลการศึกษาของ เจนจิรา อักษรพิมพ์ และศุภชานันท์ วนภู [8] ได้เสนอแนวทางพัฒนาเกษตรกรให้สามารถเข้าถึงข้อมูลด้านการตลาด การวิเคราะห์ต้นทุน และการประเมินผลธุรกิจ

3. แนวทางการส่งเสริมการเกษตรมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดทำแนวทางส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟตามองค์ประกอบของการบริหารจัดการตามหลัก 4M ได้แก่ Man (แรงงาน), Money (เงินทุน), Material (วัสดุอุปกรณ์) และ Management (การบริหารจัดการ) ควบคู่กับการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจแบบ BCG (Bio-Circular-Green Economy) ซึ่งเน้นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าต้นน้ำ เช่น การผลิตปุ๋ยหมักจากเปลือกผลกาแฟ เป็นต้นนอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาทักษะด้านการบริหารบุคลากรผ่านการจัดอบรมการบริหารจัดการทีมงาน การสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากร และการพัฒนาแรงงานในท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาทักษะด้านการตลาดและการบัญชี เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ต้นทุน กำไร และประเมินผลธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพแนวทางนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เสกสรรค์ ดีซอ [9] ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟสมาชิกศูนย์เรียนรู้การพัฒนามก้อยฯ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเสนอแนวทางพัฒนาศักยภาพทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การสร้างแรงจูงใจ การพัฒนาความรู้ตามความต้องการของเกษตรกร การสนับสนุนผ่านกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการพัฒนาแบบองค์รวมจากพื้นฐานสู่ระดับสูง เน้นความรู้เชิงเทคนิคและการตลาดผ่านการสร้างเครือข่ายและการบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับสากล สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kurniawan [10] ในประเทศอินโดนีเซีย ได้เสนอโมเดลเชิงทฤษฎีเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูก

กาแฟ โดยเน้นการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและภาคีเครือข่ายภายนอกเพื่อเสริมศักยภาพในเชิงสถาบัน ขณะที่งานวิจัยของ Mutandwa [11] ที่วิเคราะห์ตลาดส่งออกกาแฟของรวันดาโดยใช้โมเดล BCG Matrix แสดงให้เห็นว่าการวางกลยุทธ์อย่างเป็นระบบสามารถเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้ง Kurniawan [10] ยังได้นำเสนอแนวทางการนำเศรษฐกิจหมุนเวียนมาใช้ในการผลิตกาแฟในอินโดนีเซีย โดยเน้นการใช้วัสดุเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิต เช่น เปลือกกาแฟ มาผลิตเป็นปุ๋ยหมัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด BCG และเป้าหมายด้านความยั่งยืนในบริบทป่าต้นน้ำเช่นเดียวกับพื้นที่ศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาศักยภาพของเกษตรกรในเชิงเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นที่มีลักษณะภูมิประเทศคล้ายคลึงกัน เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จหรือข้อจำกัดเชิงพื้นที่ที่มีผลต่อการพัฒนา
2. ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปสู่การติดตามผลลัพธ์ของการดำเนินการส่งเสริมในช่วงเวลาหนึ่ง เช่น 6 เดือน หรือ 1 ปี เพื่อประเมินประสิทธิผลของแนวทางการพัฒนาศักยภาพในระยะยาว
3. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับศักยภาพแต่ละด้านกับผลผลิตหรือรายได้ที่เกิดขึ้นจริง เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบในการออกแบบกิจกรรมการส่งเสริมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐหรือท้องถิ่นควรนำผลการประเมินศักยภาพที่ได้จากการวิจัย ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนโครงการฝึกอบรมหรือการสนับสนุนอย่างตรงจุด โดยเฉพาะในด้านที่เกษตรกรยังมีระดับศักยภาพต่ำ
2. หน่วยงานที่ส่งเสริมการเกษตรควรประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาแบบองค์รวมตามหลักการ 4M โดยเฉพาะการเสริมสร้างศักยภาพด้าน Man และ Management ควบคู่กัน เนื่องจากพบว่าความรู้ส่วนบุคคลมีผลต่อการบริหารจัดการทั้งระบบ
3. หน่วยงานในพื้นที่ควรประสานความร่วมมือกับกลุ่มเกษตรกรเพื่อส่งเสริมการใช้วัสดุเหลือใช้จากกาแฟ เช่น เปลือกผลกาแฟ เพื่อการแปรรูปเพิ่มมูลค่าในชุมชน เนื่องจากพื้นที่วิจัยมีศักยภาพด้านการผลิตแบบผสมผสานและปลอดภัยเคมีที่เอื้อต่อการพัฒนาเชิง BCG

บรรณานุกรม

- [1] ราชกิจจานุเบกษา, (2565), แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570), ออนไลน์, https://www.nesdc.go.th/article_attach/article_file_20230307173518.pdf.
- [2] องค์การกาแฟนานาชาติ, (2566), International Coffee Organization (ICO). ออนไลน์. <http://www.ico.org>
- [3] สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, (2561), ภาวะการค้าระหว่างประเทศของไทยประจำเดือนตุลาคม 2561, สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์, กรุงเทพฯ.
- [4] กรมส่งเสริมการเกษตร, (2560), คู่มือและวิธีการปฏิบัติงานระบบส่งเสริมการเกษตร, บริษัทนวัตกรรมด้านการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด, กรุงเทพฯ.
- [5] พระมหาวิริศศักดิ์ สุรเมธี วีรยุทธ ลิ้มปะพันธุ์ และคณะ, (2022), การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ บนพื้นที่สูง ชุมชนบ้านขุนแม่หยอด จังหวัดเชียงใหม่ ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(10), 59–71. สืบค้น จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/261694> .
- [6] Karningsih, D., Nurhayati, R., & Putri, E., (2025), Implementation of circular agriculture practices in coffee farming in Indonesia. *BIO Web of Conferences*, 80, 04007, https://www.bio-conferences.org/articles/bioconf/pdf/2025/08/bioconf_srcm24_04007.pdf
- [7] ปิยะนุช สิ้นันตา และคณะ, (2018), การจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการผลิตกาแฟและคุณภาพของกาแฟ ชุมชนบ้านสันเจริญ ตำบลผาทอง อำเภอท่าวัง จังหวัดน่าน. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 2(3), น. 325–331.
- [8] เจนจิรา อักษรพิมพ์ และศุภชานันท์ วนภู, (2021). แนวทางการออกแบบกระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูล กลุ่มนาแปลงใหญ่ ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 11(2), 127–141.
- [9] เสกสรร ดีซอ, (2566), แนวทางพัฒนาศักยภาพเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟ สมาชิกศูนย์เรียนรู้การพัฒนามก๋อยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- [10] Kurniawan, I., Yanuarti, T., & Dwi, D., (2023), A theoretical model for increasing coffee farmers groups' institutional capacity in Jember, Indonesia.
ResearchGate. <https://www.researchgate.net/publication/374715361>
- [11] Mutandwa, E., Kanuma, T., & Rutamu, I., (2009), Analysis of coffee export marketing in Rwanda: Application of the Boston consulting group matrix.
ResearchGate. <https://www.researchgate.net/publication/228655140>